

จากป่าชุมชนสู่ป่าพลเมือง: บทเรียนและยุทธศาสตร์
การเปลี่ยนผ่านการจัดการป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

กฤษฎา บุญชัย

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

Email: guitarkob@yahoo.co.th

บทคัดย่อ

ป่าชุมชนเกิดขึ้นบนฐานของการจัดการพื้นที่ป่าร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เพื่อลดความยากจน สร้างความมั่นคงทางอาหาร และความสมดุลของระบบนิเวศ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการจัดการป่าของรัฐไทยเป็นระบบรวมศูนย์ โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทำให้รัฐไม่ยอมรับให้ชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์จัดการป่าชุมชนได้ ชุมชนเหล่านี้ประสบความเดือดร้อนเกิดเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิชุมชนในการจัดการป่า

ขบวนการสิทธิชุมชนพยายามผลักดันให้เกิดกฎหมายป่าชุมชนมากกว่า 30 ปีที่ผ่านมา แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จ สาเหตุสำคัญที่ทำให้การจัดการป่าชุมชนโดยคนในท้องถิ่นยังคงล้มเหลว เนื่องจากคนเหล่านั้นถูกกีดกันจากกระบวนการตัดสินใจทางนโยบาย นอกจากนี้ ไม่เพียงคนในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการจัดการป่าชุมชน แต่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น ๆ ก็ควรให้ความสำคัญกับสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยั่งยืนของพวกเขาด้วยเช่นกัน ดังนั้น การขับเคลื่อนของขบวนการป่าชุมชนก้าวต่อไป จึงควรเผยแพร่ต้นแบบแนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมไปสู่สังคมกลุ่มต่างๆ ให้นำไปปรับใช้เพื่อให้เกิดเป็นป่าพลเมืองในที่สุด

คำสำคัญ: ป่าชุมชน¹, ป่าพลเมือง², สิทธิชุมชน³

¹ ป่าชุมชน: พื้นที่ป่าที่ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันดูแล จัดการ

² ป่าพลเมือง: พื้นที่ป่า พื้นที่สีเขียวที่พลเมืองร่วมกันดูแล จัดการ

³ สิทธิชุมชน: สิทธิของชุมชนในการเข้าถึง ปกป้อง จัดการทรัพยากรเพื่อดำรงชีพ พัฒนาเศรษฐกิจ สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี

**From Community Forest to Citizen's Forest:
Lessons and Strategies learned from Transitions to
Sustainable Development of Forest Management**

Kritsada Boonchai

Local Development Institute

Email: guitarkob@yahoo.co.th

Abstract

Community forests are lands whereby the local community members play a significant role in forest management. With an aim to reduce poverty, ensure food security and maintain a balanced ecosystem, community forestry is participatory and should serve all community members equitably. However, the forest management system of Thai Government is centralization system, especially in the Conservation Forest or Protected Areas. Therefore, the community rights have been not recognized by Thai government. After the crisis of the rights for forest management, the “community forest movement” has become increasingly active in Thailand.

Although, community rights movement has attempted to bring about policy change toward forest management over the past thirty years, the end result is that today there is no Community Forestry Bill in place. Many failures in community forest management have occurred because local people were marginalized from decision making. Moreover, local people are not the only key players in forest management, but also all stakeholders (including private sector, civil society, and government) should recognize their rights to a sustainable livelihood. Then, the next step of community forest movement

should disseminate models of community-based forest management to other social groups in order to promote the Citizen forest.

Keywords: Community forest¹, Citizen's forest², Community Rights³

¹ **Community forest:** forest which community take care and manage.

² **Citizen's forest:** forest or green area which citizen take care and manage together.

³ **Community Rights:** The rights of community to access, protect manage their nature resources for livelihood, economic, and tradition culture.

คำนำ

“ยี่สิบปีที่ผมอยู่กรมป่าไม้ หลายประเทศมาดูงานการจัดการป่าไทย ศรีลังกา เนปาล อินโดนีเซีย อินเดีย ลิงคอปร์ เกาหลีใต้ แต่ตอนนี้ทุกประเทศไปไกลมาก เกาหลีเคยเป็นเขาหัวโล้นตอนนี้สมบูรณ์ เนปาลจากที่รัฐต้องคอยสงเคราะห์ ชาวบ้านไม่มีเงิน อาหาร แต่เมื่อรัฐให้สิทธิชุมชนจัดการป่า ไม่เกินห้าปี ป่าสร้างรายได้พัฒนาชุมชนเป็นหมื่นแห่ง อินเดียรัฐให้ชาวบ้านร่วมจัดการ แบ่งปันรายได้ ภาชจากป่าลาวกับเวียดนามมีการวางแผนจัดการที่ดิน แบ่งดินแบ่งป่า แต่ปัญหาของไทยคือ เราก้าวไม่พ้นทัศนคติที่ขวางการพัฒนา ที่มองว่า ชาวบ้านชุมชนเป็นผู้ทำลายป่า ทั้งที่บ้านเรา ชุมชนอยู่ตามวิถีประเพณี แต่เมื่อเราล็อคด้วยกฎหมาย ชุมชนไม่สามารถใช้ฐานทรัพยากรในการพัฒนาได้ หลายพื้นที่ชุมชนจัดการป่าได้ดีระดับโลก แต่เราไม่สามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ดีของชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายได้ จากโอกาสเลยกลายเป็นความขัดแย้ง” (เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์, 2561)

เสียงสะท้อนจากเพิ่มศักดิ์ อดีตข้าราชการกรมป่าไม้ผู้ผันตัวเองมาทำงานภาคสังคมถึงสภาวะ “พายเรือในอ่าง” ของการจัดการป่าไม้ไทย สอดคล้องกับโครงสร้างนโยบายการจัดการป่าที่ยังติดกับอยู่ในวังวนระบบราชการ รวมศูนย์มาตั้งแต่การก่อตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 ซึ่งเป็นยุคกำเนิดรัฐ-ชาติสมัยใหม่ที่นำมาสู่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เอาระบบการจัดการองค์กรและทรัพยากรสมัยใหม่จากตะวันตกมาเป็นฐาน

แม้ปัจจุบัน ทิศทางการจัดการป่าของโลกได้เปลี่ยนไปมาก จากยุคอุตสาหกรรมทำไม้ มาสู่ยุคอนุรักษ์ป่าสุดขีดและการจัดการป่าเชิงพาณิชย์โดยเอกชน และจึงคลี่คลายมาสู่ยุคการจัดการป่าบูรณาการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่ปรากฏในเป้าหมายที่ 15 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ของโลกที่ประกาศเมื่อปีที่ผ่านมา แต่นโยบายการป่าไม้ไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างน้อยมาก⁴

ในอีกด้านหนึ่ง ความก้าวหน้าของการจัดการป่าไม้ไทยตามที่เพิ่มศักดิ์กล่าว กลับมาจากการเคลื่อนไหวของชุมชนและประชาสังคมที่สร้างรูปธรรมการจัดการป่าของชุมชน พร้อมไปกับการผลักดันทางนโยบาย มาตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา (ดูรายละเอียด เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536) แต่พลังการขับเคลื่อนภาคสังคมที่กำลังมาบรรจบกับทิศทางนโยบายป่าระดับสากล กลับส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างป่าไม้ของรัฐน้อย

สิ่งที่ผู้เขียนอยากจะวิเคราะห์คือ บทเรียนการขับเคลื่อนของขบวนการป่าชุมชนและป่าพลเมืองที่สำคัญ ๆ ว่ามีพลังสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเชิงนโยบายมากน้อยเพียงใด และยุทธศาสตร์ข้างหน้าควรเป็นเช่นใด

⁴ นิวัตติ เรืองพานิช (2558) ได้แบ่งวิวัฒนาการป่าไม้ไทยออกเป็น 4 ช่วง คือ 1) ช่วงเน้นทำไม้ (พ.ศ. 2439-2494) 2) ช่วงจัดการอเนกประโยชน์ (พ.ศ. 2495-2524) 3) ช่วงจัดการป่าไม้เพื่อชุมชน (พ.ศ. 2525-2543) และ 4) ช่วงป่าไม้ในเมืองและป่าไม้เอกชน (พ.ศ. 2544-ปัจจุบัน) โดยบอกว่าการแต่ละช่วงมีการเชื่อมเหลื่อมซ้อนไม่แยกขาดกัน แต่ผู้เขียนกลับเห็นว่า การแบ่งช่วงดังกล่าวเป็นการแบ่งในเชิงหน้าที่ของป่าไม้ แต่โครงสร้างจัดการป่ายังรวมศูนย์ที่รัฐโดยไม่เปลี่ยนแปลง

จุดเริ่มต้นจากการคัดค้านป่าไม้ ยุทธศาสตร์เชิงรุกของประชาชนรากหญ้า

จุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวของประชาชนต่อปัญหานโยบายป่าไม้ของรัฐ มีสองด้าน ด้านหนึ่งคือ การเคลื่อนไหวของชนชั้นนำที่นำโดยนิคมไพรสมาคม ที่ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2495 นำโดย บุญส่ง เลขะกุล อดีตพรานกิตติมศักดิ์และคณะ ที่เคยเข้าป่าล่าสัตว์เพื่อนันทนาการตามวิถีชนชั้นสูงตะวันตก ได้เริ่มเห็นปัญหา สัตว์ป่าถูกล่า พื้นที่ป่าถูกรุก จึงเปลี่ยนบทบาทมาสนับสนุนการรักธรรมชาติ และผลักดันให้รัฐบาลยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เกิดพระราชบัญญัติสงวน และคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 และพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งเป็นกฎหมายที่สถาปนาอำนาจกรมป่าไม้เหนือพื้นที่อย่างเบ็ดเสร็จ ในนาม “ป่าอนุรักษ์”

แม้ว่ารัฐจะมีนโยบายและกฎหมายป่าไม้ที่ดูจะย้อนแย้งกัน ทั้งการจัดการ ป่าเชิงพาณิชย์ตามแนวอังกฤษโดยการให้สัมปทานป่าไม้แก่บริษัทต่างชาติ และเอกชนในแต่ละจังหวัดเพื่อทำไม้อย่างเข้มข้น ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 และการจัดการป่าอนุรักษ์ตามแนวของสหรัฐอเมริกาตามกฎหมาย ป่าอนุรักษ์ทั้งสองฉบับ แต่ที่จริงทั้งการจัดการป่าพาณิชย์และป่าอนุรักษ์กลับเป็น เครื่องมือของรัฐที่เป็นระบบรัฐราชการในการรวมศูนย์อำนาจและแสวงประโยชน์ จากป่ามากยิ่งขึ้น

เมื่อป่าไม้เป็นพื้นที่อำนาจและผลประโยชน์ ประชาชนส่วนใหญ่ ของประเทศในขณะนั้นที่ได้อยู่อาศัยและพึ่งพาป่ามาตลอดประวัติศาสตร์ก็ถูกมองว่า เป็นตัวการทำลายป่า ด้วยแนวคิดเรื่องการเพิ่มขึ้นของประชากร ทั้งที่มีงานวิชาการ ที่ชี้ชัดเจนนว่า ปัญหาชาวบ้านในพื้นที่ป่ามีความซับซ้อน ด้านหนึ่งชาวบ้านอยู่ในป่า มาก่อนระบบกฎหมายป่าไม้ แต่การออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินไปไม่ถึงพวกเขา ประชาชนที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จึงกลายเป็นอยู่ในพื้นที่ป่าของรัฐอย่างผิดกฎหมาย

และในอีกด้านหนึ่งนโยบายรัฐหลายประการทั้งการทำไม้ ส่งเสริมพืชพาณิชย์ การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และนโยบายความมั่นคงล้วนผลักดันให้ชาวบ้านเข้าไปบุกเบิกป่า แต่รัฐกลับใช้หลักกฎหมายมากำหนดว่าชาวบ้าน “บุกรุก” (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, 2534)

แต่ประวัติศาสตร์ที่ไม่เคยถูกบันทึกไว้ในวิชาการป่าไม้ก็คือ ชาวบ้านหลายพื้นที่ในภาคเหนือที่ถูกสัมปทานไม้ ถูกยึดครองที่ดิน ทนไม่ได้ที่ป่าของชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยดำรงชีพถูกทำลาย จึงได้ลุกขึ้นมาคัดค้านการทำไม้ในพื้นที่ของตน ดังคำบอกเล่าของ นายนวล หล้าใจ ชาวบ้านอำเภอสะเมิง เชียงใหม่ เล่าขึ้น ชาวบ้านได้รวมตัวคัดค้านการทำไม้ของบริษัททำไม้ จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 แต่ก็ไม่สำเร็จ (โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ, 2532: 31) นายนวลเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของหลายชุมชนที่ลุกขึ้นคัดค้านสัมปทานไม้ ก่อเป็นกระแสระดับประเทศ จนกระทั่งเกิดอุทกภัยที่ อำเภอกระพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช จากปัญหาตัดไม้ทำลายป่า ทำให้รัฐบาลทนแรงกดดันจากสาธารณะไม่ไหว ต้องประกาศยุติสัมปทานไม้ทั่วประเทศในปลายปี พ.ศ. 2531

ประเด็นสำคัญที่ขบวนการชาวบ้านร่วมกับนักพัฒนาเอกชนใช้ในการคัดค้านสัมปทานไม้จนส่งผลสำเร็จก็คือ ผลกระทบทางนิเวศที่ไม่เพียงแต่กระทบต่อชุมชนยังกระทบต่อสาธารณะ และความไม่เป็นธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรของรัฐ ทำให้มีพลังสามารถเอาชนะประเด็นเรื่องผลประโยชน์จากธุรกิจทำไม้ได้ การเคลื่อนไหวเพื่อการยุติสัมปทานป่าไม้ดังกล่าว จึงเป็นปฏิบัติการเชิงรุกทางยุทธศาสตร์ครั้งสำคัญต่อการตรวจสอบนโยบายและการใช้อำนาจรัฐในด้านป่าไม้ และสามารถพลิกภาพลักษณ์จากชาวบ้านที่ถูกกล่าวหาว่าทำลายป่า มาเป็น ชุมชนผู้ปกป้องป่า

กำเนิดแนวคิดป่าชุมชน ทางเลือกนโยบายว่าด้วยสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากร

การคัดค้านสัมปทานไม้ด้วยเหตุผลทางนิเวศและความเป็นธรรม บวกกับการเคลื่อนไหวอื่น ๆ ที่ปกป้องป่า เช่น การคัดค้านเขื่อนน้ำโจนในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมในปี พ.ศ. 2528-2531 ได้ทำให้แนวคิดนโยบายการจัดการป่าเชิงอนุรักษ์ได้รับความสำคัญให้เป็นแนวคิดหลักในการจัดการป่า

ขบวนการชุมชนที่คัดค้านสัมปทาน และภาคีคือองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการได้เห็นวาทะกรรมของชุมชนในการจัดการป่า โดยใช้ระบบการจัดการร่วมในระดับชุมชนบนหลักการความอยู่รอดของชุมชนร่วมกัน ความยั่งยืนทางนิเวศ และการกระจายอำนาจ ซึ่งมีนัยสำคัญทางนโยบายในชื่อว่า “ป่าชุมชน” โดยใช้หลักคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเดิมจำกัดอยู่ที่หน่วยปัจเจก ให้เป็นชุมชน และหลักการจัดการทรัพยากรร่วม (Common Pool Resources) ซึ่งมีประสิทธิภาพ ความยั่งยืน และเป็นธรรมกว่ากรรมสิทธิ์ปัจเจก

การพัฒนาธรรมาภิบาลจัดการป่าของชุมชนให้กลายเป็นข้อเสนอทางนโยบาย นับเป็นความก้าวหน้าของขบวนการฯ ทั้งในเชิงนวัตกรรมของการจัดการป่าแบบใหม่ ที่ตัดข้ามเส้นแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่างกรรมสิทธิ์รัฐและปัจเจก ข้ามระหว่างป่าอนุรักษ์กับเศรษฐกิจ ข้ามระหว่างป่ากับเกษตร (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2561) ซึ่งทั้งหมดนี้ มาจากฐานงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้นในชุดโครงการวิจัยป่าชุมชนกับการพัฒนา ที่นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนทำวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกัน (เสนห์ จามริก, อ่างแล้ว) นอกจากนี้ ยังเป็นความก้าวหน้าในการยกระดับการมีส่วนร่วมทางนโยบายระบบประชาธิปไตย ด้วยการยกวางนโยบายจากประชาชนออกมาเป็นร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2536

แทนที่จะมุ่งแก้ไขปรับปรุงร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่กรมป่าไม้ร่างขึ้นก่อนหน้านี้นี้

การเคลื่อนไหวผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชนได้กลายเป็นการเชื่อมร้อยก่อรูปเครือข่ายป่าชุมชนในระดับประเทศ โดยชุมชนที่จัดการป่าทั่วประเทศและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างมีความหวังว่าหากสามารถผลักดันกฎหมายของประชาชนได้สำเร็จจะทำให้สิทธิชุมชนในการจัดการป่าเกิดมีความเป็นสถาบันที่ชอบธรรมทางกฎหมาย

แม้ยังไม่มี ความชัดเจนว่ารัฐจะผ่านกฎหมายป่าชุมชนในแบบที่ประชาชนต้องการหรือไม่ แต่ขบวนการป่าของประชาชนคืบหน้าไปอีกขั้นด้วยการผลักดันให้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประชาชนมีส่วนร่วมได้บรรจุหลักการสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากรไว้เป็นครั้งแรก รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังเปิดช่องการมีส่วนร่วมนโยบายด้วยการให้ประชาชนเข้าลงรายชื่อ 50,000 รายชื่อเสนอกฎหมายต่อรัฐสภาได้

กล่าวถึงตอนนี้ ขบวนการป่าของประชาชนมีความก้าวหน้าในหลายด้าน ทั้งสร้างรูปธรรมการจัดการป่า การพัฒนาองค์ความรู้วิชาการของตนเอง การมีเครือข่ายที่กว้างขวาง การมีข้อเสนอร่างกฎหมายของตนเอง โดยมีรัฐธรรมนูญรับรอง (จากเดิมที่ขบวนการป่าของประชาชนทำได้เพียงตรวจสอบนโยบายและโครงการของรัฐ) และสามารถขยายพื้นที่ทางสังคมเรื่อง “คนกับป่า” ให้สังคมได้รับรู้และให้ความชอบธรรมต่อแนวคิดดังกล่าวมากขึ้น

การขยายอำนาจของรัฐด้วยรูปแบบป่าอนุรักษ์

แต่เชื่อว่าขบวนการประชาชนจะสามารถชิงอำนาจนำในการกำหนดวาระทางนโยบายได้ แม้นโยบายสัมปทานไม้ที่รัฐกุมผลประโยชน์และอำนาจมาช้านานต้องสะดุดลง แต่รัฐเองก็ได้ตระเตรียมพัฒนานโยบายการจัดการป่าที่ก้าวหน้าไปกว่าเดิม คือ นโยบายป่าอนุรักษ์ และนโยบายปลูกป่าเศรษฐกิจ โดยพื้นที่ป่าที่ยังสมบูรณ์ รัฐได้เร่งรัดประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ส่วนพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรม รัฐทั้งดำเนินการเองด้วยการยึดพื้นที่ป่าที่ประชาชนอาศัยมาปลูกป่า ดังปรากฏเป็นโครงการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม (คจก.) ในภาคอีสานในปี พ.ศ. 2534-2535 และการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าสมบูรณ์ในภาคเหนือ ภาคตะวันตกและภาคใต้

ในเรื่องป่าเศรษฐกิจ ความพยายามอพยพชาวบ้านอีสานออกจากพื้นที่เพื่อใช้ปลูกป่ายูคาลิปตัสภายใต้โครงการ คจก. ประสบความล้มเหลวจากการคัดค้านของชุมชนและสาธารณะ ทำให้เห็นว่าการใช้อำนาจรัฐอย่างรุนแรงและการเอาพื้นที่ป่ามาปลูกป่าพาณิชย์ที่กระทบต่อระบบนิเวศไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่สำหรับในส่วนป่าอนุรักษ์กลับสามารถสร้างอำนาจรัฐได้อย่างเข้มข้น สังคมตอบรับสนับสนุนด้วยกระแสอนุรักษ์ป่าเติบโต⁵ รัฐได้กระชับอำนาจพื้นที่ป่าอนุรักษ์ด้วยการผลิตซ้ำความเชื่อที่ว่าชาวบ้านเป็นผู้ทำลายป่าให้เด่นชัดยิ่งขึ้น รัฐสามารถชิงอำนาจในการกำหนดวาระทางสังคมได้สำเร็จ ชุมชนหลายแห่งที่ถูกรัฐประกาศเขตป่าอนุรักษ์ครอบทับ แม้พวกเขาจะเคยคัดค้านสัมปทานไม้

⁵ กระแสอนุรักษ์ป่าเติบโตอย่างมาก จากการอัศวินตบากรรรมของคุณสืบ นาคะเสถียร เพื่อปกป้องเขตรักษาพันธุ์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรในปี พ.ศ. 2533 ทำให้เกิดขบวนการปกป้องป่าคนชั้นกลาง

สามารถจัดการป่าชุมชนของตนได้สมบูรณ์และยั่งยืน กลับเป็นจำเลยสังคม ไม่ต่างจากผู้บุกรุกทั่วไป

หากอุทกภัยที่กระหน่ำเป็นชนวนให้รัฐพ่ายแพ้ทางนโยบายจนต้องยกเลิกสัมปทาน สภาวะแห้งแล้งจนเกิดวิกฤติขาดแคลนน้ำในช่วงต้นทศวรรษ 2540 ก็กลายเป็นกระแสที่รัฐใช้กดดันชุมชนที่อยู่ในป่าอนุรักษ์ บวกกับสถิติพื้นที่ป่าไม้ที่ยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง ก็ยิ่งทำให้สังคมคนชั้นกลางที่หวงใยป่าเกิดความรู้สึกกลัวว่าป่าจะหมดไป จึงหันมาตั้งคำถามต่อชุมชนในป่าอนุรักษ์ และให้ความชอบธรรมที่รัฐจะผูกขาดอำนาจจัดการป่าอนุรักษ์อย่างเบ็ดเสร็จ

ด้วยเหตุนี้รัฐจึงได้เริ่มจำกัดขอบเขตป่าชุมชนที่ชาวบ้านเสนอให้มีฐานะเป็นนโยบายที่รัฐจะสงเคราะห์เป็นป่าเศรษฐกิจของคนจน และอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ โดยไม่ยอมรับสิทธิชุมชนทั้งในเชิงวัฒนธรรม ในเชิงนิเวศ และเศรษฐกิจ หากป่าที่ชุมชนดูแลซ่อนอยู่ในป่าอนุรักษ์ของรัฐ นี่จึงเป็นเหตุให้ร่างกฎหมายป่าชุมชนของประชาชนที่ยอมรับสิทธิชุมชนจัดการป่าในทุกพื้นที่ถูกขัดขวางต่อต้าน จนไม่สามารถออกมาเป็นกฎหมายได้ หลักสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากรในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมาจึงถูกรัฐเพิกเฉยโดยปริยาย จนแม้กระทั่งปัจจุบันนี้ ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับล่าสุดที่กำลังอยู่ในสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ก็ตัดเรื่องป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ออกไป

ความล้มเหลวในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน ทำให้ขบวนการป่าชุมชนที่เคยเข้มแข็งต้องเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว เมื่อเป้าหมายทางนโยบายร่วมกันไม่สำเร็จ จึงเกิดภาวะแตกกระสานซ่านเซ็น ไม่สามารถรวมพลังขับเคลื่อนทางสังคม ทำให้บทบาททางนโยบายและการกำหนดวาระทางสังคมของขบวนการป่าชุมชนกำลังเลือนหายไป

ข้อจำกัดทางยุทธศาสตร์ของขบวนการป่าชุมชน

ความล้มเหลวในการผลักดันนโยบายของขบวนการป่าชุมชน เกี่ยวข้องกับสาเหตุสำคัญหลายประการ

ประการแรก ข้อจำกัดโครงสร้างทางการเมืองของรัฐที่ปิดแคบ แม้จะมีรัฐธรรมนูญปี 2540 และฉบับต่อมาจะเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น และอำนาจทางการเมืองที่แท้จริงในการจัดการป่า ยังคงรวมศูนย์ที่รัฐ รูปธรรมที่ชัดเจนคือ เมื่อร่างกฎหมายป่าชุมชนถูกเสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณาในรัฐสภา (2543-ปัจจุบัน) หลักการพื้นฐานที่เน้นสิทธิชุมชน และระบบการจัดการร่วม สำหรับป่าชุมชนในพื้นที่ทุกประเภท จะถูกกระบวนการของรัฐ จำกัด ตีกรอบ ให้เหลือเพียงป่าชุมชนที่รัฐอนุญาต เฉพาะในป่าสงวน และเป็นระบบอำนาจรัฐควบคุมชุมชนให้ทำตามหน้าที่มากกว่า จะเป็นการส่งเสริมสิทธิ

ประการที่สอง พื้นที่ทางสังคมของขบวนการป่าชุมชนที่หดแคบลง ทั้งจากการถูกปิดล้อมโดยรัฐ และเป็นข้อจำกัดในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เชิงเดี่ยว ทำให้ไม่สามารถเชื่อมต่อกับสาธารณะ โดยมีประเด็นรายละเอียด ดังนี้

1) ชุมชนที่จัดการป่าจำนวนมากตกอยู่ในวงล้อมป่าอนุรักษ์ต้องเผชิญกับการถูกรัฐละเมิดสิทธิการดำรงชีพในป่า ยุทธศาสตร์การต่อสู้ของขบวนการ จึงมุ่งไปที่การปกป้องสิทธิของตนเอง ขณะที่สังคมเองกำลังให้ความสำคัญกับป่า ในมิติสิ่งแวดล้อมชาติทั้งด้านความหลากหลายทางชีวภาพและสภาวะโลกร้อน ประเด็นเรื่องสิทธิที่ถูกละเมิดโดยลำพังยังไม่มีพลังพอต่อการดึงดูดสังคมให้มาสนับสนุนได้ และการที่ขบวนการป่าชุมชนไม่สามารถเชื่อมโยงระหว่างสิทธิการดำรงชีพของชุมชนกับการมีบทบาทในการปกป้อง และสร้างสรรค์นิเวศ

ให้มากขึ้นได้ ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการป่าชุมชนถูกมองว่าเป็นเพียงกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะ ไม่มีน้ำหนักทั้งการสร้างสรรคินิเวศ และก็ไม่ใช้ปัญหาหลักของคนจนชนบท (ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์)

2) รัฐผูกขาดความชอบธรรมในการจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์ วิธีการสำคัญคือ การสร้างบทบาทอันเข้มแข็ง ดุดันในการปราบปรามผู้บุกรุกป่า ซึ่งสามารถสร้างการยอมรับจากสังคมที่กำลังหวังกังวลต่อตัวเลขพื้นที่ป่า ชาวคราวการลักลอบตัดไม้ และภาพสื่อเขาหัวโล้น แม้ในอีกด้านหนึ่งรัฐจะมีนโยบายหรือโครงการที่สร้างผลกระทบต่อป่าหลายด้านก็ตาม เช่น โครงการเหมืองแร่ ตัดถนน อ่างเก็บน้ำ และอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้แม้ขบวนการป่าชุมชนจะแสดงผลงานการจัดการป่าที่โดดเด่นหลายพื้นที่ที่ตอบโจทย์ทั้งความมั่นคงอาหาร การสร้างภูมินิเวศท้องถิ่น ฯลฯ แต่ด้วยกลไกอุดมการณ์ของรัฐผ่านสื่อและปฏิบัติการต่าง ๆ ที่ผูกขาดความเป็นผู้อนุรักษ์ป่าไว้อย่างเบ็ดเสร็จก็ทำให้สังคมยังไม่เชื่อถือการจัดการป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ว่าจะปกป้องป่าได้ยั่งยืน และจะสร้างบริการทางนิเวศและสังคมจากป่าให้กับสาธารณะอย่างไร

3) กระบวนการจัดการป่าชุมชนเป็นเรื่องภายในชุมชน (Exclusive) ชุมชนค่อนข้างมาก สาธารณะไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ ทำให้ขาดความเข้าใจเรื่องสิทธิร่วมที่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ ระบบการจัดการหน้าหมู่บ้านและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า ทั้งหมดนี้ทำให้ภาพความเข้าใจสาธารณะต่อป่าชุมชนมีแต่เรื่องผลที่เกิดขึ้นไม่ว่าบวกหรือลบ ไม่เห็นกระบวนการ ไม่เข้าใจกลไกเชิงสถาบัน และไม่สามารถเรียนรู้หรือเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยตรงเท่าใดนัก (ต่างจากการไปเที่ยวอุทยานแห่งชาติที่ถูกออกแบบมาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหลัก)

4) การลดบทบาทยุทธศาสตร์เชิงรุกในการตรวจสอบระบบการจัดการป่าของประเทศที่มีปัญหา เมื่อขบวนการป่าชุมชนต้องมุ่งปกป้องสิทธิในเชิงลบ (negative rights) หรือในเชิงตั้งรับป้องกันการละเมิดสิทธิเป็นหลัก บทบาทการแสดงสิทธิในเชิงบวก (positive rights) ทั้งการส่งเสริมสิทธิ และการมีส่วนร่วม กำกับ ตรวจสอบนโยบายการจัดการป่าของรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะ ซึ่งเคยเป็นยุทธศาสตร์ที่โดดเด่นเมื่อครั้งคัดค้านสัมปทานไม้ก็แผ่วลงไปด้วย เหลือแต่เพียงรัฐที่แสดงบทบาทตรวจสอบ กำกับ และปิดล้อมชุมชนเพียงด้านเดียว ส่วนบทบาทการตรวจสอบการจัดการป่าของรัฐถูกขับเคลื่อนด้วยขบวนการสิ่งแวดล้อมของคนชั้นกลาง เช่น การคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ จนมาถึงขบวนการขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ หรือ “ป่าแห้ว” ของชุมชนเมืองและคนชั้นกลาง

ประการที่สาม การกำหนดเป้าหมายนโยบายเชิงเดี่ยวคือ *ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนไว้เป็นแกนกลางยึดโยงเครือข่าย* เมื่อการผลักดันกฎหมายเผชิญกับโครงสร้างการเมืองที่ปิดแคบจนการผลักดันล้มเหลวในปี พ.ศ. 2551 เมื่อเป้าหมายทางนโยบายที่เป็นแกนกลางของขบวนการป่าชุมชนถูกทำลาย ขบวนการถึงกับแตกกระสานซ่านเซ็น

ขบวนการป่าชุมชนมีชุดข้อเสนอนโยบายน้อย และโครงสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายผ่านเรื่องนโยบายเป็นหลัก ขาดการพึ่งพา หนุนเสริมในด้านต่าง ๆ เช่น การระดมทุน การสร้างฐานเศรษฐกิจ การพัฒนาองค์ความรู้ เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบกับขบวนการเคลื่อนไหวอื่น ๆ เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน ขบวนการความมั่นคงอาหาร ขบวนการสุขภาพ ฯลฯ เครือข่ายเหล่านี้จะมีชุดข้อเสนอ นโยบายหลายด้าน และมีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันหลายมิติ ดังนั้น การไม่ประสบความสำเร็จในการผลักดันนโยบายหรือกฎหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งจึงไม่ส่งผลกระทบต่อ

ต่อเครือข่าย ต่างจากขบวนการป่าชุมชนเมื่อแกนกลางคือ การผลักดันนโยบาย
ถูกทลายลง ทำให้ความเป็นเครือข่ายระดับชาติสลายไปด้วย

อย่างไรก็ดี ความล้มเหลวของนโยบายเชิงเดี่ยวดังกล่าวกลับส่งผลดี
ในเรื่องการสร้างควมหลากหลายทั้งการผลักดันนโยบายและการขับเคลื่อน
บางกลุ่มในภาคเหนือหันไปขับเคลื่อนข้อบัญญัติท้องถิ่น ซึ่งเกิดเป็นนวัตกรรมใหม่
ที่บ่งบอกถึงการพยายามสร้างความเป็นสถาบันให้สิทธิชุมชนในระดับท้องถิ่น
หรือกลุ่ม P-Move ไปขับเคลื่อนผ่านประเด็นการจัดการที่ดินโดยเอาเรื่องนิเวศ
ทรัพยากรแฝงเข้าไปอยู่ในการจัดการที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน หรือกรณีกลุ่มชาติพันธุ์
กะเหรี่ยงที่หันไปขับเคลื่อนเรื่องเขตวัฒนธรรมพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรี
3 สิงหาคม พ.ศ. 2553 ขณะที่บางกลุ่มหันไปสร้างรูปธรรมการจัดการทรัพยากร
ในพื้นที่ และตรึงพื้นที่ไว้ไม่ให้รัฐมาละเมิดสิทธิ โดยไม่สนใจการมีกฎหมาย
มาคุ้มครอง

ความหลากหลายเหล่านี้ได้เปิดพื้นที่จินตนาการ และปฏิบัติการ
ที่หลากหลายซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกตีกรอบไว้ด้วยเรื่องร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน
แต่กระนั้นการขาดจุดยึดโยงกัน ก็ทำให้เครือข่ายต่าง ๆ ไม่สามารถระดมพลัง
เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายระดับชาติ และสร้างพื้นที่สาธารณะได้ ดังนั้น หากขบวนการ
ป่าชุมชนซึ่งต่อไปอาจจะพัฒนาไปสู่ฐานขบวนการชุมชนทรัพยากรอย่างองค์รวม
จะสานพลังขึ้นมาใหม่จำเป็นหาจุดร่วมทางยุทธศาสตร์ที่แข็งแกร่ง โดยดูบทเรียน
เรื่องการต่อสู้นโยบายเชิงเดี่ยวที่ผ่านมา

**ประการที่สี่ การถดถอยของภาคีหลักคือ องค์กรพัฒนาเอกชนและ
นักวิชาการ** ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนขบวนการป่าชุมชน
ภาวะถดถอยดังกล่าวเป็นสถานการณ์ร่วมขององค์กรพัฒนาเอกชนทั่วประเทศ
ที่มีข้อจำกัดเรื่องแหล่งทุน และปัญหาทางยุทธศาสตร์ที่การเชื่อมต่อนโยบาย

หากแต่ขบวนการเคลื่อนไหวอื่น ๆ เช่น ขบวนการความมั่นคงอาหาร ขบวนการสุขภาพ ยังสามารถปรับตัวพึ่งพาแหล่งทุนในประเทศ เช่น สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และอื่น ๆ ได้ และสามารถเชื่อมต่อกับกลไกภาครัฐได้มากขึ้น แต่องค์กรพัฒนาเอกชน ด้านฐานทรัพยากรไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนและกลไกภาครัฐได้มากนัก ทำให้ขบวนการป่าชุมชนขาดกลไกเชิงยุทธศาสตร์ การพัฒนาองค์ความรู้ สร้างนวัตกรรมทั้งการจัดการทรัพยากร และการสร้างสรรค์ประเด็นนโยบาย สาธารณะใหม่ ๆ และที่สำคัญคือ ขาดการทำงานปฏิบัติการเชิงรุกในการตรวจสอบ นโยบาย โครงการจัดการป่าของรัฐที่มีขอบเขตกว้างไปกว่าพื้นที่ที่ชุมชนถูกละเมิด สิทธิ ดังนั้น หากขบวนการป่าชุมชนจะฟื้นความเข้มแข็งขึ้นใหม่จำเป็นต้อง ออกแบบกลไกเชิงยุทธศาสตร์ และการสร้างองค์ความรู้ให้มีความเข้มแข็ง หลากหลาย สามารถเชื่อมต่อกับแหล่งทุน และกลไกรัฐให้ได้มากยิ่งขึ้น

การเติบโตขบวนการป่าของคนเมือง

ในขณะที่ขบวนการป่าชุมชนเริ่มซบเซาลง ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ภาคสังคมเมืองก็มีความตื่นตัวในเรื่องการปกป้องป่าธรรมชาติ ตลอดจนการสร้าง พื้นที่ป่าในเมืองขึ้นมาอย่างหลากหลาย ดังตัวอย่าง การเกิดกลุ่มปกป้องต้นไม้ใหญ่ ในเมืองที่ชื่อว่า “Big Tree” ในปี พ.ศ. 2553 ที่มีบทบาทคัดค้านการตัดต้นไม้ใหญ่ ในกรุงเทพฯ การวิพากษ์กรณีกลุ่มผู้มีอิทธิพลบุกรุกป่าหับลาน วังน้ำเขียว จังหวัด นครราชสีมาในปี พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับน้ำท่วมใหญ่ในภาคกลาง และกรุงเทพฯ ที่ทำให้ความตื่นตัวการฟื้นฟูป่าต้นน้ำสูงขึ้น ต่อด้วยการเดินเท้า คัดค้านเขื่อนแม่วังก่นำโดยมูลนิธิสีบนาคะเสถียรโดยชูประเด็นเรื่องสัตว์ป่า ในช่วงปี พ.ศ. 2556 หรือกระแสการฟื้นฟูเขาหัวโล้นในภาคเหนือ เช่น จังหวัดน่าน

ในปี พ.ศ. 2559 ที่คนชั้นกลางกระโดดเข้าไปทำกิจกรรมส่งเสริมการปลูกป่า การคัดค้านการเช่าป่าของบริษัทกระทิงแดงที่ห้วยเม็ก จังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2560 เรื่อยมาจนถึงปีนี้กระแสวิพากษ์วิจารณ์การที่คนเปรมชัย วรรณสุด ประธานบริษัทอิตาเลียนไทยที่ฝ่าฝืนกฎหมายเข้าไปล่าเสือดำในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และขบวนการขอคืนพื้นที่ป่าดอยสุเทพ หรือ “ป่าแห่ง” ที่ออกมากดดันให้รัฐบาลรื้อถอนบ้านพักศาลตุลาการออกจากพื้นที่ป่า

หากประมวลการเคลื่อนไหวของขบวนการป่าประชาสังคมเมือง หรือ ขบวนการป่าของคนเมือง เราจะเห็นว่า โจทย์สำคัญคือการปกป้องป่าหรือพื้นที่ พื้นที่ป่าที่เป็นระบบนิเวศสาธารณะ หรือเป็นทรัพยากรส่วนรวม (Common Pool Resources) เช่นเดียวกับกับการจัดการป่าชุมชน

ความต่างอยู่ที่ชุมชนเมืองที่ห้วงใยไปวางบทบาทในเรื่องการทำกิจกรรม ส่งเสริมสนับสนุนการฟื้นฟูป่า แต่ไม่ได้มีบทบาทเข้าไปออกแบบจัดการแบบป่าชุมชน เนื่องจากคนชั้นกลางให้ความสำคัญกับป่าในเชิงสัญลักษณ์ หรือการพึ่งบริการ ป่าทางอ้อม เช่น การมีอากาศบริสุทธิ์ การลดโลกร้อน การสร้างความชุ่มชื้น และการมีต้นน้ำสมบูรณ์ ขณะที่ชุมชนพึ่งพาป่าทางตรงทั้งเป็นปัจจัยดำรงชีพ ความมั่นคงอาหาร รายได้ และบริการด้านนิเวศจากต้นน้ำลำธารเพื่อการผลิต ด้วยความสัมพันธ์ต่อป่าที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อเป้าหมาย และยุทธศาสตร์ การขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน

หรือในกรณีที่เป็นปัญหา ขบวนการป่าของคนเมืองจะมีบทบาทติดตาม ตรวจสอบโครงการรัฐและเอกชนที่กระทบต่อป่า โดยมุ่งส่งเสริมให้รัฐมีอำนาจที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการปกป้องป่า แต่ไม่ได้พัฒนานโยบายที่จำกัด อำนาจรัฐ และกระจายอำนาจไปสู่ภาคพลเมืองในการมีส่วนร่วมจัดการเท่าใดนัก ดังเห็นได้จากกระแสสนับสนุนนโยบายทางคืนผืนป่าของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์

จันทรโอชา (พ.ศ. 2557-ปัจจุบัน) ทั้ง ๆ ที่เป็นนโยบายที่กระทบต่อชุมชนในพื้นที่ป่าอย่างรุนแรง

แต่กระนั้นความต่างระหว่างขบวนการป่าในเมืองกับขบวนการป่าชุมชนก็เริ่มหดแคบและเชื่อมต่อกันมากขึ้น นอกเหนือจากหลักคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรสาธารณะร่วมแล้ว กรณีป่าหว่ง ขบวนการทวงคืนป่าดอยสุเทพที่นอกจากความหวังใต้อาธรรมชาติแล้ว ขบวนการก็ยังใช้มิติประเพณีความเชื่อของท้องถิ่นเรื่องดอยสุเทพ ซึ่งถือเป็นกรณีที่น่าสนใจมาก เมื่อมิติเชิงนิเวศมาบรรจบกับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นฐานคิดสำคัญของการจัดการป่าชุมชน ทำให้เห็นขบวนการป่าเมืองซึ่งครั้งหนึ่งเคยวิพากษ์วิจารณ์การดำรงอยู่ของชุมชนในป่าเริ่มเห็นความซับซ้อนของปัญหา เห็นมิติเชิงวัฒนธรรมที่ไม่เคยปรากฏในมโนทัศน์ของขบวนการมาก่อน และเห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างการผูกขาดอำนาจรัฐในการจัดการป่าว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรม

การเปลี่ยนแปลงแนวคิดและนโยบายป่าไม้ในระดับสากล

ประเด็นป่าไม้เป็นประเด็นสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาช้านาน นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของสภาป่าไม้โลก (WFC) ในปี ค.ศ. 1926 (พ.ศ. 2469) ซึ่งเป็นช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สภาป่าไม้โลกเกิดขึ้นจากกลุ่มประเทศซีกโลกเหนือที่ต้องการสร้างนโยบายการทำไม้เชิงพาณิชย์ ผลกระทบเชิงนโยบายปรากฏในแนวนโยบายป่าไม้แต่ละประเทศ กระแสนุรักษ์ป่า กระแสนุรักษ์ธรรมชาติ ได้เริ่มเป็นประเด็นระดับโลกจากการเกิดขึ้นของ IUCN ในปี ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) ในช่วงเวลาต่อมาก็เริ่มเกิดแนวนโยบายด้านการอนุรักษ์ป่าในประเทศต่าง ๆ จนเมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1970 ประเด็นป่าไม้เพื่อสังคม

ก็เริ่มปรากฏขึ้น ในเวทีประชุมสภาป่าไม้โลกปี ค.ศ. 1978 (พ.ศ. 2521) โดยมองมิติป่าไม้กับการแก้ปัญหาความยากจนหรือการพัฒนาชนบทในประเทศกำลังพัฒนา และพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นแนวคิดและการเคลื่อนไหวป่าชุมชนจากขบวนการท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนา การประชุมระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในปี ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ที่กำหนดหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน วาระ 21 และหลักการป่าไม้ที่เชื่อมโยงมิติสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม โดยให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่ป่าไม้ที่หลากหลาย ป่าไม้กับการแก้ปัญหาความยากจน และความมั่นคงในการดำรงชีพของชุมชนท้องถิ่น การจัดการป่าที่ยั่งยืน และการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ

พัฒนาทางนโยบายป่าไม้ระดับโลกมาสู่บทสรุปเรื่องป่าไม้ในมิติที่หลากหลาย และการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในการจัดการป่าไม้ ดังที่สหภาพยุโรปร่วมกับธนาคารโลกพัฒนาแนวทางการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้ธรรมชาติ (FLEGT) ในปี ค.ศ. 2003 ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียทุกระดับ และองค์กร UNFF ที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อสานต่อหลักการป่าไม้ จากวาระที่ 21 ได้จัดทำแนวทางเครื่องมือที่ไม่ใช่ข้อผูกมัดทางกฎหมายสำหรับป่าทุกประเภท และวัตถุประสงค์ป่าของโลก ในปี ค.ศ. 2007 (พ.ศ. 2550) หรือการประชุมสภาป่าไม้โลกในปี ค.ศ. 2009 ก็กำหนดวาระเรื่องคนกับป่าอย่างชัดเจน ตามมาด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ป่าและการป่าไม้ของ FAO ในปี ค.ศ. 2010 (พ.ศ. 2553) ให้ความสำคัญของป่าโยงกับสถานการณ์ใหม่ เช่น สภาวะโลกร้อน ความมั่นคงอาหาร ป่าเพื่อการดำรงชีพของชุมชนอย่างมั่นคง และล่าสุดคือ การจัดประชุมสภาป่าไม้โลกที่จะเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2015 ก็กำหนดวาระเพื่อป่ากับคน การลงทุนเพื่ออนาคต

หลักหมายสำคัญที่บ่งบอกถึงการปฏิรูปแนวทางการจัดการป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่สหประชาชาติได้ประกาศเมื่อเดือนกันยายนปี พ.ศ. 2559 ที่ผ่านมา โดยชูหลักการสำคัญ 5P คือ People (ประชาชน) Prosperity (ความรุ่งเรือง) Peace (สันติภาพ) Participation (การมีส่วนร่วม) และ Planet (ความยั่งยืนของนิเวศธรรมชาติ) จากหลักการดังกล่าวได้แปรออกมาเป็นเป้าหมาย 17 ประการที่ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยในส่วนป่าไม้ นั้นอยู่ในเป้าหมายที่ 15 ที่มีสาระสำคัญคือ ปกป้อง ฟื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้ อย่างยั่งยืน ต่อกับการกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยกำหนดให้ภายในปี พ.ศ. 2563 ประเทศภาคีจะต้องมีหลักประกันการอนุรักษ์ป่า และทรัพยากร และมีระบบการบริหารจัดการป่าทุกประเภทที่ยั่งยืน⁶

หลักการสากลด้านป่าไม้ รวมถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน มีหลักการสำคัญอยู่ที่การให้คุณค่ากับป่าและทรัพยากรธรรมชาติคือคุณค่าความสำคัญของมนุษยชาติ แม้จะเคารพหลักสิทธิอธิปไตยของรัฐ แต่ก็เรียกร้องให้รัฐมีความรับผิดชอบในการจัดการป่า เชื่อมโยงกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ใช้หลักการจัดการเชิงบูรณาการทั้งนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตระหนักยอมรับสิทธิและบทบาทของชุมชนท้องถิ่น เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างระบบการจัดการร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้อง สร้างแรงจูงใจ และสนับสนุนชุมชนและประชาชนให้มีศักยภาพการจัดการป่าที่ยั่งยืน

⁶ SDG MOVE, Goal 15: Life on Land, เข้าถึงได้จาก

<https://sdgmove.com/2016/10/07/goal-15-life-on-land/>

และมีหลักการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากป่าอย่างเป็นทางการให้กับชุมชนและสังคม

การปฏิรูปป่าไม้ของไทยที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง

ภายหลังจากที่รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ เปิดแนวรุกด้วยนโยบายทวงคืนผืนป่าและเริ่มพัฒนามาเรื่องการให้สิทธิอยู่อาศัยทำกินต่อชุมชนในพื้นที่ป่าในลักษณะแปลงรวม โดยใช้ผลการพิสูจน์สิทธิตามมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 เป็นเกณฑ์ จนมาถึงการตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2560 และการปรับแก้กฎหมายคือ แก้พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ให้ประชาชนตัดไม้หวงห้ามในที่กรรมสิทธิ์ของตนเองขายได้ หรือการที่คณะรัฐมนตรีมีมติรับรองร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่ได้ตัดเรื่องป่าชุมชนในป่าอนุรักษ์ออกไปและเตรียมเสนอต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.)

ทั้งหมดนี้แม้ดูเหมือนมีการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าขึ้น แต่ก็ยังห่างไกลจากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และแนวโน้มนโยบายป่าไม้ระดับสากล เนื่องจากโครงสร้างการจัดการป่ายังรวมศูนย์อำนาจรัฐ มีหลักการ เจตนารมณ์แบบเป็นส่วน ๆ เฉพาะด้าน ไม่มีหลักการเชิงบูรณาการทั้งในเชิงเป้าหมายสหวิทยาการ และบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ มาร่วมจัดการ กฎหมายป่าไม้ไทยไม่ได้ตระหนักและยอมรับถึงคุณค่า บทบาท สิทธิของชุมชนต่อความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ กฎหมายป่าไม้ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติอุทยานฯ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าฯ กำหนดอำนาจรวมศูนย์ไว้ที่หน่วยงานรัฐทั้งหมด จึงขาดเรื่องความร่วมมือของบุคคล ชุมชน และฐานทรัพยากร กฎหมายป่าไม้ขาดแนวทางสร้างแรงจูงใจ โดยไม่มีการกำหนด

เรื่องประโยชน์ที่รัฐจะสนับสนุนให้กับชุมชน ประชาชนที่จะได้จากการจัดการป่าที่ยั่งยืน พระราชบัญญัติสวนป่าที่กำหนดเพียงแรงจูงใจแก่ภาคธุรกิจเอกชนในการทำสวนป่าพาณิชย์เท่านั้น กฎหมายป่าไม้ทั้งหมดไม่ได้กำหนดเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากป่าให้แก่ชุมชน ประชาชนท้องถิ่นที่พึ่งพา ดูแลป่า

ดังนั้น หากจะบรรลุเป้าหมายหลักการจัดการป่าที่ยั่งยืน รัฐต้องปรับโครงสร้างกฎหมาย และนโยบายป่าไม้ไทยให้สอดคล้องตามหลักสากลคือ

1. สร้างหลักการและแนวทางจัดการป่าที่ยั่งยืนเชิงบูรณาการทั้งมิตินิเวศ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
2. รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการป่าทุกประเภทที่มีชุมชนพึ่งพา ใช้ประโยชน์
3. สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในป่าทุกประเภท
4. สร้างแรงจูงใจให้ชุมชน ประชาชนในการจัดการป่าที่ยั่งยืน
5. สร้างระบบการแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปโครงสร้างนโยบายป่าไม้ไทยตามทิศทางสากล คงไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยแผนและกลไกการปฏิรูปที่รัฐกำหนดขึ้น แต่ต้องมาจากการปรับยุทธศาสตร์ครั้งใหญ่ของประชาสังคม ทั้งขบวนการป่าชุมชน และขบวนการป่าในเมือง

การจัดการป่าโดยพลเมือง ยุทธศาสตร์ใหม่เชื่อมเมืองและชนบท

ขบวนการป่าชุมชนได้สร้างประวัติศาสตร์ป่าไม้ภาคพลเมืองด้วยการคัดค้านสัมปทานไม้ นำมาสู่การพัฒนาแนวคิด รูปแบบ และการขับเคลื่อนนโยบายป่าชุมชนมาไม่ต่ำกว่า 30 ปี สามารถสถาปนาหลักการสิทธิชุมชนทั้งในรัฐธรรมนูญ และสร้างการยอมรับทางสังคม แต่หลังการเคลื่อนไหวของชุมชนยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการรวมศูนย์อำนาจรัฐได้ ขณะที่ขบวนการป่าของคนเมือง ก็ยังเป็นหน่ออ่อนเริ่มต้น แม้จะเพิ่มบทบาทในการตรวจสอบอำนาจรัฐ แต่ก็ยังไม่สามารถยกระดับเครือข่ายให้มีพลังการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้

การสานพลังขบวนการป่าชุมชนและขบวนการป่าของคนเมืองจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และกำหนดวาระทางสังคมได้ ด้วยเหตุนี้จึงเริ่มเกิดแนวคิด “ป่าพลเมือง” เนื่องจากแนวคิด “พลเมือง” (citizen) มีนัยทางการเมืองที่กว้างขวาง ในด้านหนึ่งคือวางอยู่บนฐานของสิทธิมนุษยชน ดังนั้น การจัดการป่าชุมชนเพื่อการดำรงชีพ เพื่อความมั่นคงอาหาร รายได้ และเพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีก็เป็นสิทธิมนุษยชนบนฐานชุมชน ในอีกด้านหนึ่ง “พลเมือง” ให้ความหมายถึงการมีสิทธิในเชิงกว้าง ทั้งสิทธิในการมีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดี สิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะมีส่วนร่วมกำหนด ตรวจสอบ และผลักดันนโยบายสาธารณะ นอกจากนี้ “พลเมือง” ยังครอบคลุมทั้งประชาชนในชนบทและภาคเมือง ครอบคลุมฐานชุมชนตามวัฒนธรรมไปจนถึงปัจเจกชน กลุ่มประชาสังคมอิสระ

เงื่อนไขปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของป่าชุมชนและพลเมือง⁷

การเคลื่อนไหวขบวนการป่าชุมชนและขบวนการป่าคนเมืองได้สะท้อนถึงเงื่อนไข ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหลายประการ ดังนี้

1. รัฐและกลไกอำนาจรัฐ บทเรียนป่าชุมชนและป่าพลเมืองที่ชี้ให้เห็นโครงสร้างอำนาจรัฐที่รวมศูนย์อย่างเข้มข้น “ป่า” เป็นพื้นที่อำนาจและผลประโยชน์ที่รัฐพยายามควบคุมผูกขาด รัฐเองได้ใช้กลไกทางการปราบปราม และกลไกทางอุดมการณ์ในการควบคุมและสร้างความชอบธรรมต่อการจัดการป่า แต่ระบบรวมศูนย์อำนาจรัฐกำลังถูกสั่นคลอนจากการเคลื่อนไหวของป่าชุมชนและป่าเมือง ด้วยการเปลี่ยนจากระบบรวมศูนย์มาเป็นระบบธรรมาภิบาลการจัดการร่วมระหว่างรัฐกับประชาสังคม ที่มีระบบบริหารเชิงซ้อน

2. สถานะของกฎหมายในระบบรวมศูนย์อำนาจ รัฐใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการผูกขาดอำนาจจัดการพื้นที่ป่า แต่การเคลื่อนไหวป่าชุมชนและป่าพลเมือง กำลังทำให้เห็นว่า การใช้อำนาจทางกฎหมายของรัฐจะอ่อนพลังลงเมื่อขาดความชอบธรรมทางสังคม ทั้งการละเมิดสิทธิชุมชน การสร้างความไม่เป็นธรรม ความไร้ประสิทธิภาพในการปกป้องป่า และการปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ในด้านกลับกัน ขบวนการป่าชุมชนได้สร้างพัฒนาการด้วยการเสนอให้กฎหมายเป็นเครื่องมือการส่งเสริมสิทธิชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น หากสามารถขยายไปสู่ขอบเขตสิทธิประชาชนและเชื่อมประสานให้ขบวนการป่าคนเมืองร่วมขับเคลื่อนจะนำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่

⁷ ประมวลจากเวทีเสวนา จากป่าชุมชนสู่ป่าพลเมือง, วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2561, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

3. การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและสังคม และการสร้างความเป็นสถาบัน ให้สิทธิการจัดการป่าของประชาชน ขบวนการป่าชุมชนได้พัฒนาข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อทำให้สิทธิชุมชนมีความเป็นสถาบัน และเป็นนวัตกรรมของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่ก้าวหน้า และเป็นต้นแบบที่ขบวนการป่าคนเมืองสามารถนำไปออกแบบการจัดการเชิงสถาบันได้

4. กระบวนการทางนโยบาย ขบวนการป่าชุมชนที่กำลังพัฒนาแนวทางขับเคลื่อนนโยบายใหม่ ๆ ได้ทำให้เห็นภาพของกระบวนการนโยบายที่หลากหลายมากขึ้น กระบวนนโยบายไม่ได้จำกัดอยู่การผลักดันทางดิ่งจากระดับล่างสู่ระดับบน แต่เปิดพื้นที่การขับเคลื่อนนโยบายไปในแนวนราบ และหากเชื่อมกับขบวนการป่าคนเมืองก็สามารถพัฒนากระบวนการนโยบายที่หลากหลายยิ่งขึ้น

5. การสร้างวาระทางนโยบายและสังคม ขบวนการป่าชุมชนได้ใช้ประเด็นการปกป้องสิทธิชุมชนในการสร้างพลังทางสังคม ใช้มิตินิเวศท้องถิ่น เศรษฐกิจชุมชน และวัฒนธรรมในการสื่อสาร แต่ก็มีข้อจำกัดในการเชื่อมต่อกับสาธารณะ แต่เมื่อขบวนการใช้มิติเชิงรุกในการปกป้องป่าที่ให้บริการนิเวศแก่สาธารณะ และการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของรัฐก็ทำให้พลังทางสังคมขยายตัวขึ้น และจากตัวอย่างของขบวนการป่าคนเมืองที่ใช้มิติสิ่งแวดล้อมที่ประชาชนมีส่วนร่วม ก็ยิ่งทำให้เห็นว่าการกำหนดวาระทางนโยบายและสังคมที่มีพลังต้องใช้มิติที่หลากหลาย เพื่อตอบโจทย์สถานการณ์ที่แตกต่างกันไป

เงื่อนไขปัจจัยทั้ง 5 ประการ นำมาสู่ความเข้าใจต่อเป้าหมายความเป็นประชาธิปไตย และความเป็นการเมืองของขบวนการป่าชุมชนและป่าคนเมืองที่แจ่มชัดขึ้น

ประชาธิปไตยบนฐานนิเวศและทรัพยากรต้องเป็นประชาธิปไตยที่รับรองสิทธิในการจัดการทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการปกป้องนิเวศสาธารณะ โดยกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและสังคม เกิดเป็นกลไกพหุภาคีเชิงสถาบันที่เปิดกว้างต่อการจัดการในหลากหลายรูปแบบ สร้างระบบการจัดการทรัพยากรร่วมที่ภาคีต่างเข้ามามีส่วนร่วมกำหนด และตอบโจทย์ของสังคมอย่างบูรณาการทั้งด้านนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองไปพร้อมกัน

ความเป็นการเมืองที่เป็นเป้าหมายและปมขัดแย้งที่ขบวนการป่าชุมชนและป่าพลเมืองมุ่งบรรลุก็คือ อำนาจประชาชนในการปกป้องทรัพยากรสาธารณะเพื่อสิทธิมนุษยชน และประโยชน์ร่วมของสังคมจากบริการทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคมจากการจัดการป่าที่ยั่งยืน

ปฏิบัติการทางยุทธศาสตร์สร้างขบวนการป่าพลเมือง

เพื่อให้ยุทธศาสตร์สานพลังขบวนการป่าชุมชนกับขบวนการป่าคนเมืองบรรลุเป้าหมาย ปฏิบัติการยุทธศาสตร์ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. การชูเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และหลักการจัดการป่าระดับสากลที่ครอบคลุมทั้งมิติความยั่งยืนทางนิเวศ การต่อสู้กับสภาวะโลกร้อน การพัฒนาความมั่นคงอาหาร เศรษฐกิจจากทรัพยากรป่า ความเป็นธรรมทางสังคม การมีส่วนร่วมของประชาชน การส่งเสริมชุมชนท้องถิ่น การสร้างเสริมสุขภาพ การมีนิติธรรมการจัดการทรัพยากร ด้วยการมีเป้าหมายที่หลากหลายและเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะมากกว่าตัวชุมชนผู้จัดการป่า จะทำให้ชุมชนสามารถเชื่อมต่อ สานพลังกับสาธารณะ และมีบทบาทเชิงรุกต่อสาธารณะได้มากยิ่งขึ้น

2. ขบวนการป่าชุมชนและป่าคนเมืองควรมีบทบาทเชิงรุกเข้าไปเชื่อมต่อกับพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ เกิดเป็นขบวนการป่าพลเมืองที่มีเป้าหมายร่วม โดยอาศัยประเด็นเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักการจัดการทรัพยากรร่วม และความเป็นธรรมทางสังคม เป็นต้น

3. การสร้างความตระหนักรู้ว่าขบวนการป่าชุมชนและป่าคนเมืองอยู่ในโครงสร้างที่เป็นปัญหาร่วมกัน ทั้งโครงสร้างอำนาจรัฐรวมศูนย์ ความเหลื่อมล้ำด้านนิเวศ ฐานทรัพยากร และเศรษฐกิจ การสร้างความตระหนักร่วมจะเป็นฐานการเชื่อมต่อพลังทางสังคมต่าง ๆ ได้มากขึ้น

4. การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เห็นถึงคุณค่า และวิถีความสัมพันธ์ต่อป่าที่หลากหลาย ขบวนการป่าชุมชนกับขบวนการป่าคนเมืองมีความแตกต่างในการให้คุณค่า และวิถีความสัมพันธ์กับป่าที่ต่างต่างกัน การเรียนรู้เพื่อเข้าใจความแตกต่าง แต่อยู่บนห่วงโซ่ของปัญหาและห่วงโซ่ของการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน จะสร้างแนวคิด ความรู้ นวัตกรรมใหม่ ๆ ต่อการจัดการป่า

5. การทำให้สิทธิของชุมชนและพลเมืองมีความเป็นเจ้าของหรือสถาบัน ดังเช่นที่ขบวนการป่าชุมชนใช้เรื่องข้อบัญญัติท้องถิ่นในการสร้างความเป็นสถาบัน ให้สิทธิชุมชน นับเป็นจุดเริ่มต้นที่จะขยายไปสู่การสร้างความเป็นสถาบันให้กับพลเมืองจัดการป่าด้วย

6. การกำหนดสิทธิชุมชนเป็นไปเพื่อตอบโจทย์ชุมชนและประโยชน์สาธารณะไปพร้อมกัน ในการตอบโจทย์ชุมชนเรื่องสิทธิดำรงชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความมั่นคงอาหาร ฯลฯ พร้อมกับตอบโจทย์สาธารณะเรื่องการปกป้องนิเวศ การสร้างบริการทางนิเวศให้กับสาธารณะ สิทธิชุมชน

ที่สร้างบริการสาธารณะจะมีพลังมากกว่าการปกป้องสิทธิในเชิงรับที่ไม่เชื่อมโยงกับสาธารณะ

7. การเสนอภาพการจัดการป่าหลายระดับ การจัดการป่าร่วมหลายรูปแบบ หลายระบบสิทธิ และหลากหลายหน้าที่ จะทำให้ไม่เกิดภาพการจัดการป่าเชิงเดี่ยวที่เป็นปัญหาดังที่ผ่านมา ซึ่งการจัดการป่าหลายระดับหลายหน้าที่ และมุ่งการมีส่วนร่วม (inclusive) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายประเภท เช่น ป่ารัฐ ป่าชุมชน ป่าเอกชน ป่ารัฐร่วมชุมชน ป่าชุมชนร่วมกับเอกชน หรือป่าพหุภาคี เพื่อตอบโจทย์ที่หลากหลายทั้งเรื่องนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม ความยั่งยืน การยังชีพ การค้า เป็นต้น โดยทั้งนี้ชุมชนหรือฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก็ยังคงอัตลักษณ์ วิถีความสัมพันธ์ต่อป่าที่หลากหลาย ซึ่งจะเป็นจุดแข็งมากกว่าการสลายให้กลายเป็น “พลเมือง” ปัจเจกที่ไม่มีความแตกต่างหลากหลาย

8. การสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนที่มีความหลากหลาย ไม่วางอยู่บนนโยบาย กลไกขับเคลื่อนเชิงเดี่ยว และที่สำคัญคือ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมภาคีที่หลากหลายในการกำหนดยุทธศาสตร์ สร้างกลไกการจัดการความรู้ที่เข้มแข็ง สร้างกระบวนการเชื่อมต่อ สานพลังที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการอาศัยนวัตกรรมการจัดการ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อให้เป็นเครือข่ายที่เป็นระบบเปิด (Inclusive network) หนุนเสริมปฏิบัติการได้หลากหลาย และระดมพลังเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ร่วมได้

บทส่งท้าย

“ป่าชุมชนมันมีพัฒนาการ ทำให้เกิดอะไรใหม่ ๆ มากมายใน 30 ปีที่ผ่านมา ป่าชุมชนไม่ได้มีแค่ป่า มันเพิ่มอำนาจต่อรองให้ชาวบ้าน ทั้งดึงงบประมาณรัฐ เข้าไปมีบทบาท อบต. รวมถึงตัวกันพื้นระบบนิเวศ สร้างแหล่งท่องเที่ยว และเจรจาให้เทศบาลมาจัดการขยะเพื่อแลกกับการดูแลป่า ป่าชุมชนทำให้คู่ตรงข้ามหมดความหมาย ทั้งคู่ตรงข้าม ป่ากับเกษตร หรือการอนุรักษ์กับการพัฒนา ป่าชุมชนสามารถทำให้ไปด้วยกัน เคลื่อนไปไกลกว่าที่คิด” (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2561)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

โครงการประสานงานการวิจัยเพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDG MOVE).

Goal 15: life on land. [ออนไลน์]. สืบค้นจาก

<https://sdgmove.com/2016/10/07/goal-15-life-on-land/>.

โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ. (2532). “ปัญหาสัมปทานป่าไม้ในประเทศไทย, ปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน”. รายงานสรุปการประชุมระดับความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1, วันที่ 17-19 มีนาคม พ.ศ. 2532, กรุงเทพฯ: 31.

นิวัตติ เรืองพานิช. (2558). “บทที่ 1 พัฒนาการการศึกษาวิชาการป่าไม้”.

คู่มือการศึกษาป่าไม้ไทย, ดวงใจ ศุขเฉลิม สันติ สุขสะอาด

และยงยุทธ ไตรสุรัตน์ บก., กรุงเทพฯ: กองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: 1-2.

เพิ่มศักดิ์ มกรมภิรมย์. (2561). “เสียดายโอกาสประเทศไทย”. **Forestbook.**

วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2561.

เสนห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ (บรรณาธิการ). (2536). **ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา.** สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา: กรุงเทพฯ.

ไทย: แนวทางการพัฒนา. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา: กรุงเทพฯ.

อนันท์ กาญจนพันธุ์ (2561), “สังคมก้าวไกลกว่ากฎหมาย”. **Forestbook.**

วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2561.